

Pregled zakonodavnog, institucionalnog i financijskog okvira za organizacije civilnog društva u Hrvatskoj

Mustač, Nikola

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:987374>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Nikola Mustać

**PREGLED ZAKONODAVNOG, INSTITUCIONALNOG I
FINANCIJSKOG OKVIRA ZA ORGANIZACIJE
CIVILNOG DRUŠTVA U HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Nikola Mustać

PREGLED ZAKONODAVNOG, INSTITUCIONALNOG I

FINANCIJSKOG OKVIRA ZA ORGANIZACIJE

CIVILNOG DRUŠTVA U HRVATSKOJ

ZAVRŠNI RAD

Izv. prof. dr. sc. Jelena Matančević

Zagreb, 2023

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Civilno društvo – definiranje područja	2
2.1 Struktura civilnog društva	4
2.2 Djelovanje organizacija civilnog društva	5
3. Povijest civilnog društva u Hrvatskoj	6
4. Zakonodavni okvir civilnog društva u Hrvatskoj	9
4.1 Zakon o udrugama.....	9
4.2 Zakon o zakladama.....	12
4.3 Zakon o ustanovama.....	14
4.4 Zakon o volontiranju	14
4.5 Zakon o humanitarnoj pomoći	15
5. Institucionalni okvir civilnog društva u Hrvatskoj	16
5.1 Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske	16
5.2 Savjet za razvoj civilnog društva.....	17
5.3 Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva	18
5.4 Institucionalni okvir na lokalnoj i regionalnoj razini	19
6. Financijski okvir civilnog društva u Hrvatskoj	20
6.1 Financiranje organizacija civilnog društva iz javnih izvora.....	20
6.2 Financiranje organizacija civilnog društva iz privatnih izvora	28
7. Zaključak.....	32
8. Literatura:.....	33

Pregled zakonodavnog, institucionalnog i financijskog okvira za organizacije civilnog društva u Hrvatskoj

Civilno društvo važan je dionik svake države. Ono osim što omogućuje građanima da samoorganizacijom promiču vlastite interese omogućuje i obavljanje mnogih društveno korisnih poslova za društvo, poput brige za socijalno isključene skupine i druge građane u potrebi. Ti poslovi obavljaju se kroz različite organizacije civilnog društva. Organizacije civilnog društva imaju dugu povijest u Hrvatskoj. Zato je očekivano da u je u Hrvatskoj razvijen okvir za djelovanje organizacija civilnog društva. Taj okvir čine zakonodavni, institucionalni i financijski okvir, koji su glavni dio ovoga rada. Zakonodavni okvir čine zakoni kojima se uređuje osnivanje i djelovanje najvažnijih organizacija civilnog društva – udruga, zaklada i ustanova. Uz temeljne zakone zakonski su uređena i područja koja su bitna za djelovanje organizacija civilnog društva, poput prikupljanja i pružanja humanitarne pomoći i volonterstva. Institucionalni okvir počiva na tri glavna tijela i institucije za potporu civilnom društvu, a ona su Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, Savjet za razvoj civilnog društva i Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva. Svako od ovih tijela ima određenu zadaću kojom podupire razvoj i djelovanje organizacija civilnog društva. Za djelovanje organizacija civilnog društva bitna su i financijska sredstva, za koje postoje mnogi izvori financiranja. Glavne izvore financijskih sredstva za organizacije civilnog društva u Hrvatskoj čine prihodi od igara na sreću, prihodi iz EU fondova i državni proračun. Drugi izvori financiranja poput doniranja u dobrotvorne svrhe i obavljanja gospodarskih aktivnosti, iako pravno uređeni i poticajni, nisu značajan izvor financijskih sredstava za organizacije civilnog društva.

Ključne riječi: civilno društvo, organizacije civilnog društva, zakonodavni okvir, institucionalni okvir, financijski okvir, Hrvatska.

Overview of the legislative, institutional and financial framework for civil society organizations in Croatia

Civil society is an important part of every state. In addition to enabling citizens to promote their own interests through self-organization, it also enables the performance of many socially useful tasks for society, such as caring for socially excluded groups and other citizens in need. These tasks are performed through various civil society organizations. Civil society organizations have a long history in Croatia. That is why it is expected that a framework for the activities of civil society organizations has been developed in Croatia. This framework consists of the legislative, institutional and financial framework, which are the main part of this paper. The legislative framework consists of laws regulating the establishment and operation of the most important civil society organizations - associations, foundations and institutions. In addition to the basic laws, areas that are important for the operation of civil society organizations, such as collecting and providing humanitarian aid and volunteering, are also legally regulated. The institutional framework rests on three main bodies and institutions for the support of civil society, namely the Office for NGOs of the Government of the Republic of Croatia, the Council for the Development of Civil Society and the National Foundation for the Development of Civil Society. Each of these bodies has a specific task to support the development and operation of civil society organizations. Financial resources are also important for the activities of civil society organizations, for which there are many sources of financing. The main sources of financial resources for civil society organizations in Croatia are income from games of chance, income from EU funds and the state budget. Other sources of financing such as donating to charity and carrying out economic activities, although legally regulated and encouraging, are not a significant source of financial resources for civil society organizations.

Key words: civil society, civil society organizations, legislative framework, institutional framework, financial framework, Croatia.

Izjava o izvornosti

Ja, Nikola Mustać pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Nikola Mustać

Datum: 17.9.2023.

1. Uvod

Organizacije civilnog društva u svijetu i u Hrvatskoj obavljaju brojne bitne zadaće za društvo (Ingram, 2020.). Kroz njih građani samoorganizacijom rješavaju brojna i važna pitanja, te promiču i štite vlastite interese (Bežovan, 2004.). Zbog toga one djeluju u mnogim područjima društvenog života, poput ekonomskog, socijalnog, kulturnog i obiteljskog života građana (Visinski, 2004.). Aktivnosti organizacija civilnog društva posebno su značajna za vrijeme raznih kriza u svijetu, poput krize socijalne države ili za vrijeme ratnih kriza poput onih uzrokovanih Prvim i Drugim svjetskim ratom, pa i recentnijih kriza poput migrantske krize i Covid-19 krize kada su njihove aktivnosti i usluge često bile brže i kvalitetnije nego aktivnosti same države (Puljiz, 2001., 2006., Baglioni, Calò i Numerato, 2022., Baturina, 2022.). U Hrvatskoj organizacije civilnog društva imaju dugu povijest. Već se u 11. i 12. stoljeću bilježi pojava bratovština, koje su predstavljale prve oblike organiziranog civilnog društva s ciljem pomoći građanima (Prlender, 1998.). Razvoj civilnog društva prekinut je u vrijeme socijalizma, kada je vlast zabranjivala gotovo sve oblike organiziranog djelovanja građana (Bežovan i sur., 2019.). Civilno društvo u Hrvatskoj ponovno jača i pokazuje svoju važnost u 90-im godinama za vrijeme Domovinskog rata, kada su razne organizacije civilnog, potpomognute od stranih i međunarodnih organizacija pružale humanitarnu i druge vrste pomoći građanima u potrebi (Bežovan, 2004.). Međutim, nakon rata i prestanka stranog financiranja dio organizacija osnovanih u tu svrhu prestaje s radom, te organizacije civilnog društva nisu dobro prihvaćene ni od strane vlasti ni građana (Bežovan, 2003.). U to vrijeme započinje izgradnja okvira za djelovanje civilnog društva u Hrvatskoj. Za razvoj civilnog društva iznimno su bitni poticajni zakonodavni, institucionalni i financijski okvir, te je stoga cilj ovoga rada dati pregled navedenih okvira za razvoj civilnog društva u Hrvatskoj.

2. Civilno društvo – definiranje područja

Definiranje civilnog društva u literaturi mijenjalo se kroz povijest. Ovisno o političkom režimu, znanosti u okviru koje je pojam promatran ali i jednostavne činjenice različitog prevođenja pojma na različite jezike, ni danas ne postoji jedinstvena i sveobuhvatna definicija civilnog društva. Već je Aristotel u svojoj *koinonia politike* pisao o *političkom društvu* u koje su se ujedinili slobodni muškarci te *oikosu*, društvu koje je predstavljao suprotnost političkom. Hegel je razlikovao pojmove *građansko društvo* kao područje razlike i konkurencije od *države* koja je predstavljala političko društvo (Reese-Schäfer, 2004.). Iako organizirano civilno društvo postoji više-manje oduvijek i u svakomu društvu, pojam civilnog društva prvi put se koristi u 18. stoljeću, kada su građanske revolucije dovele do odvajanja sfere političke vlasti od sfere građanskog društva (Barić i Dobrić, 2012.). U suvremeno doba postoji mnoštvo definicija civilnog društva, no općenito se ono shvaća kao dio trokuta kojega uz njega čine država i tržište, te se zato naziva i treći sektor. U modernim demokratskim društvima umjesto pojma „trokut“ koristi se pojam „stup“ tako da uz državu i tržište kao prvi i drugi stup civilno društvo čini treći stup koji povezuje i čini sustav stabilnim (Bušić, 2012.). Jedna od najcitiranijih definicija civilnog društva jest ona Michaela Walzera (1995., prema Bežovan, 2004:15.), prema kojoj je civilno društvo „prostor neprisilnog čovjekovog udruživanja i također niz s tim povezanih mreža formiranih po volji obitelji, vjere, interesa i ideologija koje ispunjavaju taj prostor“.

Larry Diamond, američki sociolog, civilno društvo definira kao: „područje organiziranog društvenog života koje je otvoreno, dobrovoljno i vezano pravnim poretom u svom djelovanju (Diamond, 1999.:221).

CIVICUS, jedna od najvećih internacionalnih neprofitnih organizacija u svijetu definira civilno društvo kao prostor (arenu) izvan obitelji, države i tržišta gdje se ljudi udružuju radi promicanja zajedničkih interesa (Zrinščak i Bežovan, 2007.).

Na mrežnim stranicama Hrvatske enciklopedije može se naći sljedeća definicija civilnog društva: „U suvremenoj političkoj teoriji civilno društvo je društveni prostor koji uključuje institucije i interakciju u području kulture, znanosti, obrazovanja, ekonomije i građanskih inicijativa koji su autonomni i izvan dosega

države. Za razliku od klasičnih definicija, tomu se dodaje teza da je upravo civilno društvo, za razliku od države, područje u kojem se javljaju nove ideje, interesi, institucije i poticaji za ukupni razvoj i napredak društva“ (Bežovan, 2005: 14).

Prema Bežovan i Matančević (2017.) civilno društvo je društvo građana, njihovih inicijativa, skupina i organizacija koje imaju svoj ustroj, vlastitu upravu, neprofitni status, u svoje aktivnosti uključuju volontere, građani se u njih dobrovoljno učlanjuju, a različiti im dionici stoga daju materijalne potpore.

S obzirom na postojanje velikog broja definicija organizacija civilnog društva ponekad dolazi do preklapanja u definicijama. Zato je najjednostavnije reći da civilno društvo uključuje različite organizacije civilnog društva koje se nazivaju i dobrovoljni, neovisni, neprofitni, nevladini i treći sektor (Bežovan, 2004.). Svaki od ovih pojmova ističe jedan aspekt njihove djelatnosti:

- Neprofitni sektor podrazumijeva da se ove organizacije primarno ne osnivaju radi ostvarivanja profita te da djeluju u području kojega nije uvijek moguće organizirati na komercijalnoj osnovi
- Dobrotvorni sektor se odnosi na pomoć koju organizacije civilnog društva dobivaju od privatnih osoba u obliku donacija
- Dobrovoljni sektor ističe sudjelovanje volontera, odnosno ulogu dobrovoljnog, neplaćenog rada u ovim organizacijama
- Nevladine organizacije naglašavaju svoju odvojenost od vlade i njezina utjecaja
- Treći sektor znači da osim države i privatnog biznisa postoji treće područje koje utječe na razvoj društva.

Salomon i Anheier (1996., prema Bežovan, 2004.) navode karakteristike organizacija civilnog društva:

1. One imaju organizacijsku strukturu i na neki su način institucionalizirane. Pripadaju određenom tipu pravnih osoba. Najčešće organizacije su udruge, zaklade i zadruge.
2. One su privatne, institucionalno su odvojene od vlade i njenih organizacija. Međutim to ne znači da one ne mogu primati novac iz vladinih izvora. Privatni

status tih organizacija upućuje na njihovu poduzetnost i mogućnost korištenja sredstava iz više izvora.

3. One ne raspodjeljuju svoju dobit svojim članovima ili direktorima. Ako se u poslovanju pojavi dobit, ona se treba vratiti kako bi se ispunila osnovna svrha organizacije.
4. Ove organizacije same upravljaju vlastitim aktivnostima.
5. Ove organizacije u svoj rad na neki način uključuju volontere.

Još jedna bitna karakteristika navedenih organizacija je i sloboda udruživanja (Bežovan, 2004.). Ona je bitna i za djelovanje civilnog društva. Građani udruživanjem i uključivanjem u organizacije civilnog društva imaju priliku promicati svoja prava i interese.

2.1 Struktura civilnog društva

Civilno društvo uključuje različite organizacije civilnog društva. Prema Van der Meer, Grotenhuis i Scheepers, (2009., prema Bežovan i Matančević, 2017.) postoje tri tipa organizacija civilnog društva: dokoličarske organizacije, interesne organizacije i aktivističke organizacije. Dokoličarske organizacije su one organizacije čija je primarna svrha socijalizacija putem sporta i rekreacije. Interesne organizacije zastupaju i brane interese svojih članova koji su često specifične skupine. Ovaj je tip organizacija prožet političkim i gospodarskim interesima svojih članova. Posljednje su aktivističke organizacije. One prije svega zagovaraju šire društvene interese koji nisu neposredna korist njihovih članova. Njihov je cilj uvjeriti pojedince i društvo da promijene svoje ponašanje. Primjer su organizacije koje se bave zaštitom okoliša (Bežovan i Matančević, 2017.). Prema Stubbsu (1999., prema Šepetavec, 2012.) civilno društvo se dijeli na udruge građana (klubovi, zborovi, razna društva), profesionalne nevladine organizacije (telefoni za psihološku pomoć, programi za prevenciju pomoći i slično) te politizirano civilno društvo (organizacije za zaštitu ljudskih prava, udruge za praćenje izbora). Govoreći o organizacijama civilnog društva u Hrvatskoj njih čine udruge, zaklade, privatne neprofitne ustanove, određene vrste zadruga i neregistrirane civilne inicijative (Bežovan i Matančević, 2017.).

2.2 Djelovanje organizacija civilnog društva

Organizacije civilnog društva imaju višestruku ulogu u društvu (Ingram, 2020.). Prema Salomonu (1993., prema Bežovan, 1995.) razvoj ovih organizacija povezan je s krizama i promjenama koje se dešavaju u svijetu tijekom posljednja dva desetljeća 20.stoljeća. Kao glavne krize navode se kriza socijalne države, kriza razvoja, kriza okoliša i kriza socijalizma. Kriza socijalne države odnosi se na veliku naftnu krizu koja je nastala nakon Drugog svjetskog rata i koja je dovela do velikog ekonomskog šoka u vidu usporenog ekonomskog rasta i reduciranje izdataka za socijalne potrebe. Organizacije civilnog društva kroz koncept *welfare mix-a* sve više dobivaju na važnosti te ih se potiče na veću uključenost u zbrinjavanju socijalnih potreba. Kriza razvoja usporedna je s krizom socijalne države te se odnosila na nemogućnost države i tržišta da podmire sve veće interese i potrebe društva te se tu javljaju organizacije civilnog društva kao inovativnije i uspješnije u kreiranju svojih programa. Kriza okoliša pokazala je važnost civilnih pokreta i inicijativa u postavljanju javne agende i prisiljavanju države na nametanje određenih ograničenja po pitanju iskorištavanja nekih prirodnih izvora i nove oblike ponašanja. Konačno kriza socijalizma koja se javlja u drugoj polovici osamdesetih godina odnosi se na neispunjenje obećanja države o socijalnoj pravdi i gospodarskom obilju koja je potaknula brojne inicijative i organizacije s ciljem pomoći građanima u ispunjenju životnih potreba (Bežovan, 1995., Koprić i Marčetić, 2000.). Iako se u literaturi često naglašava njihovo djelovanje samo za vrijeme kriza, organizacije civilnog društva obavljaju i druge važne poslove. One informiraju građane o politikama vlade i nadziru njezin rad. Zastupaju građane i promiču njihova prava te zagovaraju prava različitih skupina. Prate proces pripreme, donošenja i primjene javnih politika. Pružaju razne usluge. Brinu o siromašnim i socijalno isključenim građanima te zagovaraju socijalno uključivanje, promoviraju društveno odgovorno gospodarstvo te konačno pridonose stvaranju poštenijeg društvenog okoliša za sve građane (Hamedović, 2021.).

3. Povijest civilnog društva u Hrvatskoj

Počeci razvoja hrvatskog civilnog društva u literaturi slabo su obrađena tema. Poznato je da su se prvi oblici civilnog društva počeli javljati u 11. i 12. stoljeću u obliku bratovština, organizacija obrtnika koje uz poslovne ciljeve imaju i socijalne ciljeve. Bratovštine su bile vezane uz Crkvu te su osim brige za svećenstvo i crkve obavljale društveno korisne poslove, kao što su popravak i izgradnja javnih objekata i briga za sigurnost stanovništva (Prlender, 1998.). Crkvene zajednice i plemićke obitelji su pomoću svojih resursa osnovale i prve zaklade koje su imale jasne socijalne ciljeve, pa ih se zato smatra pretečama državnih socijalnih i zdravstvenih programa (Bežovan i Zrinščak, 2007., Bežovan i sur., 2019.). Međutim malo je istraživanja o civilnom društvu iz ovoga razdoblja.

Procesi industrijalizacije i modernizacije koji se javljaju u 19. stoljeću doveli su do povećanja socijalnih problema, ali su utjecali i na rast građanske kulture te porast dobrotvornih društava koja su bila usmjerena na pomoć siromašnima, djeci i ostalim građanima u potrebi (Puljiz, 1997.). Dobrotvorna društva osnivala su sirotišta za djecu, bolnice, škole, kulturne ustanove i brojne zaklade (Bežovan i sur., 2019., Puljiz, 2006.). U ovom razdoblju učvršćuje se filantropska kultura i sudjelovanje imućnijih građana u socijalnoj zaštiti građana (Prlenda, 2005.). Ona se ostvarivala putem manjih privatnih zaklada koje su bile namijenjene izdržavanju obitelji pa sve do velikih zaklada koje su gradile prve važne socijalne ustanove. Humanitarna društva i zaklade osnovana su u mnogim gradovima Hrvatske (Benyovsky, 1998.). Zahvaljujući prekomorskoj filantropiji, u gradu Zagrebu razvijaju se civilne inicijative (Bežovan i Matančević, 2017.). Uz pomoć Hrvatske bratske zajednice iz SAD-a jača Hrvatski radiša, društvo za namještanje naučnika u trgovinu i obrt, a uz pomoć Rockefellerove zaklade razvija se Škola narodnog zdravlja (Kolar-Dimitrijević, 2005.).

Početak 20. stoljeća djeluju brojne zaklade, no i Crkva se sve više okreće razvoju socijalnih usluga i pomaganju siromašnima, ali i kritikama kapitalizma kojega je proizveo razvoj industrijskog i građanskog društva (Puljiz, 1997.). Hrvatski katolički pokret je okupljao srednjoškolce i studente s namjerom da obnovi temeljne kršćanske moralne vrijednosti i pripremi ih za sudjelovanje u javnom i političkom životu kroz rad za opće dobro i bavljenjem djelatnostima socijalnog rada (Veraja,

2005.). Socijalnim tečajevima nastojalo se kroz razne skupove, tribine i predavanja ukazati na društvene probleme i nepravde te ulogu katoličkih organizacija u modernom društvu. Radi zaštite od nepovoljnog tržišnog gospodarstva u ovo vrijeme osnivaju se i prve zadruge (Bežovan i Zrinščak, 2007.).

U vrijeme Prvog svjetskog rata organizacije civilnog društva su bile pod znatnim pritiskom. Rat je uzrokovao veliki broj stradalnika, te su humanitarne organizacije brinule o ranjenim vojnicima i njihovim obiteljima (Puljiz, 2006.). Također je trebalo brinuti o ratnim izbjeglicama i prognanicima. U Hrvatskoj su organizirane razne socijalne akcije koje su pomagale obiteljima stradalih vojnika (Đukić, Pavelić i Šaur, 2015.). Društvo Crvenog križa je pozivalo na masovna učlanjenja kako bi od članarina mogli financirati vlastite dobrotvorne djelatnosti (Dugački i Regan, 2015.). Osnivani su i županijski odbori za zbrinjavanje djece, pučke kuhinje i smještaji za ratnike (Dugački i Regan, 2015.). Između Prvog i Drugog svjetskog rata industrijalci osnivaju zaklade i humanitarne organizacije, te pomažu u podmirenju različitih socijalnih potreba (Bežovan i Zrinščak, 2007.). Bogatiji građani daruju u općekorisne svrhe (Puljiz, 2006.). U vrijeme Drugog svjetskog rata istaknuto je djelovanje Caritasa te ženskih dobrotvornih udruga i židovskih zajednica (Bežovan i sur., 2019.).

Nakon završetka rata i dolaskom Komunističke partije na vlast društvene organizacije u Hrvatskoj prestaju postojati, a njihova imovina je nacionalizirana (Bežovan i sur., 2019.). Država je imala monopol nad svim zbivanjima te je civilno društvo bilo pod strogim nadzorom. Neke su društvene organizacije bile u boljem položaju, iako su morale biti daleko od kontrole vlasti, kao na primjer razna sportska društva i organizacije koje su zastupale interese osoba s invaliditetom i bolesnih građana. Crveni križ je također nastavio s radom, iako su mu djelatnosti bile smanjene, a Crkva je preko Caritasa uz prešutno odobrenje vlasti pružala usluge socijalne pomoći najsiromašnijima i organizirala dječje vrtiće, skrb za starije i brigu o ovisnicima (Bežovan i sur., 2019.). Međutim naslijeđe komunizma dugoročno je obilježilo razvoj civilnog društva.

Koncepcija civilnog društva u Hrvatskoj počinje ponovno oživljavati krajem 80-ih godina. Početkom 90-ih godina Hrvatska ulazi u razdoblje posttranzicije te su na djelu brojne političke promjene. Uz to je i vrijeme Domovinskog rata, za vrijeme kojeg

organizacije civilnog društva imaju gotovo ključnu ulogu u rješavanju rastućih socijalnih problema preuzimajući na sebe dio poslova socijalne pomoći i skrbi (Šućur, 2002.). U Hrvatskoj su za vrijeme rata rušene škole, bolnice, sakralni objekti, dječji objekti, starački domovi (Petričević i sur., 1995.). Životni standard je bio u padu (Šućur, 2002.). Zbog specifične situacije uzrokovane ratom u Hrvatskoj se u ovo vrijeme osniva veliki broj humanitarnih organizacija. Humanitarne organizacije su kroz prikupljanje i pružanje humanitarne pomoći te pružanjem psihološke pomoći podmirivale brojne socijalne potrebe koje nisu mogle biti podmirene iz državnih programa (Bežovan i sur., 2019.). Njihov rad bio je uvelike potpomognut međunarodnim i stranim organizacijama i stručnjacima. Inozemne organizacije i stručnjaci pružali su domaćim organizacijama tehničku pomoć, organizirali su razne radionice i skupove te su poticali osnivanje lokalnih organizacija. U to vrijeme nastaju i razna udruženja građana, najčešće u pomažućim profesijama. Za vrijeme rata je bio izražen takozvani „ratni solidarizam“. On je manifestiran na tri razine: na razini primarnih skupina (obitelj, srodnici, prijatelji), na razini udruga (nacionalnih i međunarodnih) i na razini same države (Socijalni program Vlade iz 1993. godine) (Bežovan i Zrinščak, 2007.). Visoku solidarnost u društvu pratila su i davanja u humanitarne svrhe i volonterski rad (Bežovan i Matančević, 2017.). Razne civilne inicijative rezultirale su osnivanjem udruga, no u ovo vrijeme još nije postojao zakon kojim bi se ostvarivalo ustavno načelo slobodnog udruživanja (Bežovan i Matančević, 2017.).

Unatoč tome što je Hrvatska proglašenjem osamostaljenja postavila dobre temelje za razvoj civilnog društva i razvoj demokracije, razvoj je bio znatno usporen zbog rata i zbog nepovoljne političke okoline. Vlast je odbijala dijalog s organizacijama civilnog društva te je na njih gledala s nepovjerenjem. Sumnjalo se da organizacije koje su pružale humanitarnu pomoć zloupotrebljavaju inozemnu humanitarnu pomoć (Bežovan, 2003.). Taj stav je preko Vlade prenošen i na građane. To je rezultiralo time da se već krajem 1995. godine primjećuje pad angažiranosti građana u organizacijama civilnog društva. Razine civilne umreženosti kao i povjerenja u institucije smanjene su (Štulhofer, 2004.). Velikom broju organizacija civilnog društva koje su osnovane za vrijeme rata prekinulo se inozemno financiranje te one prestaju s radom. Zakoni kojima se uređivalo osnivanje i djelovanje organizacija

civilnog društva doneseni su relativno kasno te u proceduri donošenja zakona vlast nije dopuštala dijalog s predstavnicima organizacija civilnog društva i drugih neovisnih stručnjaka (Matančević i Bežovan, 2013.). Ovako naslijeđeni pravni i politički okvir prevladavao je tijekom poslijeratnih godina, te Hrvatska sa sustavnim radom na stvaranju pravnog i institucionalnog okvira civilnog društva kreće tek krajem devedesetih godina (Barić i Dobrić, 2012.).

4. Zakonodavni okvir civilnog društva u Hrvatskoj

Pravni, odnosno zakonodavni okvir za osnivanje i djelovanje organizacija civilnog društva u Republici Hrvatskoj počinje se razvijati krajem devedesetih godina. Njega čine brojni propisi, od temeljnih zakona pa do specifičnih propisa koji uređuju pojedine aspekte ili subjekte civilnog društva (Bušić, 2012.). Temeljni zakoni kojima se uređuje osnivanje i djelovanje organizacija civilnog društva su: Zakon o udrugama, Zakon o zakladama, Zakon o ustanovama, Zakon o volontiranju i Zakon o humanitarnoj pomoći.

4.1 Zakon o udrugama

Rad i djelovanje udruga uređeno je kroz nekoliko novela Zakona o udrugama. Prvi Zakon o udrugama u Hrvatskoj donesen je 1997. godine. Temeljio se na prijašnjem Zakonu o društvenim organizacijama i udruženjima građana donesenim u doba socijalizma (Bežovan, 2004.). Zbog nepovoljnog političkog i društvenog okruženja u kojima je donesen, Zakon nije djelovao poticajno za razvoj udruga. Primjerice, za osnivanje udruge bilo je potrebno najmanje 10 osnivača, a udruga nije mogla početi obavljati svoju djelatnost prije upisa u Registar. Vlada je imala veliki utjecaj na udruge kroz mogućnost zabrane rada i nadzora udruga. Ovaj Zakon je i unatoč ustavnoj tužbi radi neustavnosti bio na snazi do 2001. godine kada je usvojen novi Zakon o udrugama (Bežovan, 2004.). Zahvaljujući novoizabranoj vladi, koja je došla na vlast 2000. godine i izrazila spremnost na dijalog s organizacijama civilnog društva, 2001. godine donosi se novi Zakon o udrugama (NN 88/01). Ovaj Zakon

donesen je nakon brojnih rasprava i kooperativnog pristupa resornog ministarstva i lokalne samouprave, novoosnovanog Ureda za udruge, udruga i domaćih i stranih stručnjaka (Bežovan, 2004.). Donošenjem Zakona učinjen je pomak u autonomiji rada udruga uvođenjem instituta udruga koje nemaju svojstvo pravne osobe te udrugama upravljaju njihovi članovi. Broj osnivača je smanjen s 10 na 3 što je dovelo do nastanka mnogih manjih udruga, a nadzor nad radom udruge uređen je u skladu s europskim standardima (Bežovan, 2004.). Ovaj Zakon smatrao se poticajnim za civilno društvo.

Bitni pomaci u zakonodavnom okviru za djelovanje udruga sadržani su u trenutno važećem Zakonu o udrugama (NN 74/14, 70/17, 98/ 19, 151/22) iz 2014. godine. Zakonom je uređeno osnivanje, pravni položaj, registracija, financiranje, imovina, odgovornost, statusne promjene, nadzor, prestanak postojanja udruge sa svojstvom pravne osobe te upis i prestanak djelovanja stranih udruga u Republici Hrvatskoj.

Prema Zakonu o udrugama (NN 74/14, 70/17, 98/ 19, 151/22) udruga je „svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba koje se, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu okoliša i prirode i održivi razvoj, te za humanitarna, socijalna, kulturna, odgojno-obrazovna, znanstvena, sportska, zdravstvena, tehnička, informacijska, strukovna ili druga uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja“ (čl.4.). Što se tiče osnivanja udruge, udrugu mogu osnovati najmanje tri osnivača, pri čemu osnivač može biti bilo koja poslovno sposobna fizička ili pravna osoba, te minimalno jedna osoba mora biti i punoljetna osoba (čl.11.) Udruga stječe pravnu osobnost danom upisa u Registar udruga (čl.5.). Registar udruga vode nadležna tijela u županijama kojima se podnosi zahtjev za upis prema sjedištu udruge (čl.22.). *Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja Registra udruga Republike Hrvatske i Registra stranih udruga u Republici Hrvatskoj* (NN 4/15, 17/20) propisan je oblik i sadržaj registra udruga i registra stranih udruga, zahtjeva za upis u registar udruga i registar stranih udruga, zahtjeva za upis promjena u registar udruga i registar stranih udruga, sadržaj izvatka iz registra udruga i registra stranih udruga, razvrstavanje udruga, način podnošenja zahtjeva za upis u registar udruga i registar stranih udruga, te način upisa i vođenja registra udruga i

registra stranih udruga, zbirke isprava, prestanak postojanja udruga sa svojstvom pravne osobe i prestanak djelovanja stranih udruga u Republici Hrvatskoj.

U udruhu se može učlaniti bilo koja fizička ili pravna osoba (čl.12.). Svaka udruga ima statut, koji predstavlja temeljni opći akt udruge koji donosi skupština udruge, koja je najviše tijelo udruge (13.). Statuom se osim skupštine mogu utvrditi i druga upravna (izvršna), nadzorna i druga tijela udruge (čl.16.). U svome djelovanju udruga se mora pridržavati određenih načela. Ta načela su načelo neovisnosti, načelo javnosti, načelo demokratskog ustroja, načelo neprofitnosti i načelo slobodnog sudjelovanja u javnomu životu (čl.6.-10.). Udruge se mogu udruživati u savez, zajednicu, mrežu, koordinaciju ili drugi oblik udruživanja, mogu imati svoje ustrojstvene oblike kao što su podružnice, ogranci i klubovi i mogu se učlaniti u međunarodne udruge i druge organizacije (čl.20.). Za djelovanje udruge važna su financijska sredstva. Imovinu udruge prema čl. 30. čine novčana sredstva koja je udruga stekla uplatom članarina, dobrovoljnim priložima i darovima, obavljanjem djelatnosti kojima se ostvaruju ciljevi, obavljanjem gospodarskih djelatnosti, financiranjem programa i projekata udruge iz državnog proračuna i proračuna lokalne i područne (regionalne) samouprave te fondova i inozemnih izvora. Ono što je važno je to da udruga ne može djelovati kao profitna organizacija. To je objašnjeno u čl. 31. prema kojem udruga može obavljati gospodarske djelatnosti pored djelatnosti utvrđenih statuom, ali ih ne smije obavljati radi stjecanja dobiti za svoje članove ili treće osobe. Ako udruga ostvari višak prihoda nad rashodima prilikom obavljanja gospodarskih djelatnosti, ona mora taj višak prihoda koristiti isključivo za ostvarenje ciljeva utvrđenih statutom (čl.31.). U slučaju da udruga prestane postojati, imovina se ne dijeli osnivačima, članovima ili drugim povezanim osobama već se imovina predaje udruzi, ustanovi ili zakladi koje imaju iste ili slične statutarne ciljeve (čl.53.).

Udruge su najbrojnije organizacije civilnog društva u Hrvatskoj. Prema podacima iz Registra, u Hrvatskoj je na dan 20.8.2023. registrirano 49 516 udruga¹, što je manje nego prethodnih godina (primjerice na dan 31.12. 2021. godine bilo je 51 961 udruga²). Uz Registar udruga u Hrvatskoj se vodi i Registar stranih udruga.

¹ Registar udruga Republike Hrvatske. Posjećeno 20.8.2023.

²Ministarstvo pravosuđa i uprave. 2021. *Statistički prikaz Ministarstva pravosuđa i uprave, broj 21*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

Područja djelovanja udruga su razna, te u njih spadaju: sport, socijalna djelatnost, kultura i umjetnost, ljudska prava, obrazovanje, znanost i istraživanje, demokratska politička kultura, branitelji i stradalnici, gospodarstvo, zaštita zdravlja, tehnička kultura, zaštita i spašavanje, održivi razvoj, zaštita okoliša i prirode, sigurnost cestovnog prometa, međunarodna suradnja, duhovnost i ostala područja djelovanja (Ured za udruge, 2023.). Prema području djelovanja u 2023. godini najviše udruga djeluje u području sporta (13 263), kulture i umjetnosti (9 712), obrazovanja, znanosti i istraživanja (6 606), socijalne djelatnosti (5 701), gospodarstva (4 825) i međunarodne suradnje (4 482)³. Iako su u registru navedeni podatci o svim registriranim udrugama, to ne znači da su sve one aktivne. Prema Bežovanu (2004) broj registriranih udruga često ne odgovara stvarnom stanju stvari, te se na temelju dugogodišnjeg praćenja događanja u civilnom društvu može zaključiti da je broj aktivnih udruga ipak znatno manji od broja registriranih udruga.

4.2 Zakon o zakladama

Zaklada su specifične organizacije civilnog društva. Iako one u Hrvatskoj imaju dugu tradiciju, ona je bila prekinuta u razdoblju komunističke vlasti (Vuković i Bodul, 2019.). Zaklade se ponovno počinju javljati u Hrvatskoj u devedesetim godinama donošenjem Zakona o zakladama i fundacijama 1995. godine (Bežovan i sur., 2019.). Trenutno važeći je Zakon o zakladama (NN 106/18, 98/18, 98/19) iz 2018. godine koji je stupio na snagu 2019. godine (Vuković i Bodul, 2019.). Zaklada je imovina namijenjena da sama odnosno prihodima što ih stječe trajno služi ostvarenju neke općekorisne ili dobrotvorne svrhe (čl.2.). Dobrotvorna svrha je pružanje potpore osobama kojima je potrebna pomoć (čl.3.). Temeljna razlika po kojoj se zaklade razlikuju od drugih vrsta organizacija civilnog društva je u tome da je zaklada neprofitna pravna osoba koja nema članove, dok su kod drugih organizacija ključni članovi koji čine organizaciju (Bežovan, 2008). Drugim riječima, zaklade su zajednice imovine bez članova (Poljanec, 2016.). Dok se kod drugih oblika organizacija civilnog društva, primjerice udruga, članovi mogu razići i udruga prestane postojati, zakladu

³ Registar udruga Republike Hrvatske. Posjećeno 20.8.2023

imovina obvezuje na dugotrajnu djelatnost, te se ona osniva na neodređeno vrijeme (Bežovan, 2008.). Vezano uz osnivanje na neodređeno vrijeme, do zadnje inačice Zakona o zakladama uz pojam zaklada koristio se i pojam fundacija. Fundacija je služila istoj svrsi kao i zaklada samo u razdoblju do pet godina (Bežovan i sur., 2019.). Zakladu može osnovati domaća ili strana fizička ili pravna osoba, odnosno zakladnik donošenjem akta o osnivanju zaklade, ili zaklada može biti osnovana oporučno u obliku izjave posljednje volje (čl.6.). Zakladom upravljaju upravni odbor i upravitelj, te se statutom osim ovih tijela mogu urediti i druga tijela zaklade (čl.26.). Za osnivanje zaklade potrebna je osnovna imovina (čl.9.). Njezina osnovna imovina može biti u novcu, stvarima ili pravima, te služi za trajno ostvarivanje svrhe zaklade (čl.9.). Izvori imovine zaklade su različiti. Zaklada može koristiti svoju osnovnu imovinu da ostvaruje prihode (putem najamnine, kamate, dividende, prihoda od autorskih prava i sličnih izvora), može steći imovinu putem donacija i dobrovoljnih priloga, može organizirati različite aktivnosti poput humanitarnih akcija, dobrotvornih priredaba, lutrija, izradom i prodajom tiskovina i sličnih aktivnosti (čl.34.). Izmjenama Zakona o zakladama iz 2019. godine jasnije je propisano da zaklada može obavljati i gospodarske djelatnosti pod uvjetom da su one uređene u statutu zaklade (Vuković i Bodul, 2019.). Govoreći o broju zaklada, zaklade se na temelju odredbi *Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja Registra zaklada Republike Hrvatske i registra stranih zaklada u Republici Hrvatskoj* (NN 106/18) upisuju u Registar zaklada. Zaklade su druge najbrojnije organizacije civilnog društva u Hrvatskoj. Prema uvidu u Registar u 2023. godini u Hrvatskoj trenutno djeluju 324 zaklade⁴. U odnosu na prethodne godine, broj zaklada se povećava (2018. godine bilo je 250 zaklada) (CERANEO, 2018.). U Registru zaklada ne vodi se klasifikacija zaklada kao kod udruga. Međutim, u istraživanju o aktivnostima zaklada u Hrvatskoj koje je proveo Bežovan (2004.) navode se sljedeća područja djelovanja zaklada: stipendijske zaklade, zaklade u području visokog školstva i znanosti, zaklade u području socijalne skrbi, zaklade u području zdravstva, zaklade u području razvoja, zaklade u području kulture, zaklade u području sporta i vjerske zaklade. U istraživanju je prikazano da je u Hrvatskoj najviše stipendijskih zaklada (26%), zaklada u području socijalne skrbi (22%) i zaklada koje

⁴ Registar zaklada Republike Hrvatske. Posjećeno 20.8.2023.

su imale razvojne ciljeve (20%). U kasnijem istraživanju ponovno su najbrojnije bile iste zaklade (Bežovan, 2008.).

4.3 Zakon o ustanovama

Zakon o ustanovama (NN 76/93, 29/97, 47/99, 35/08, 127/19, 151/22) propisuje da je ustanova organizacija za trajno obavljanje djelatnosti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture, informiranja, sporta, tjelesne kulture, tehničke kulture, skrbi o djeci, zdravstva, socijalne skrbi, skrbi o invalidima i drugih djelatnosti, ako se ne obavljaju radi stjecanja dobiti. Između ostalih, Zakon o ustanovama navodi da ustanove mogu osnovati građani kao fizičke osobe, te se to odnosi i na organizacije civilnog društva. Ustanove tako mogu pripadati među organizacije civilnoga društva. To mogu biti osnovne i srednje škole, fakulteti, bolnice, starački domovi, dječji vrtići i drugi (Bežovan, 2002.). Ustanova se osniva donošenjem akta o osnivanju (čl.12.). Upisom u sudski Registar ustanova Republike Hrvatske ustanova stječe pravnu osobnost (čl.2.). Imovinu ustanove čine sredstva koja su pribavljena od osnivača, stečena pružanjem usluga i prodajom proizvoda, ili su pribavljena iz drugih izvora (čl.57.). Za razliku od javnih ustanova koje uglavnom ne stvaraju profit i koji se mora koristiti isključivo za obavljanje i razvoj djelatnosti ustanove u skladu sa Zakonom, ustanove čiji je osnivač fizička ili pravna osoba ne moraju dobit upotrijebiti za razvoj poslovanja ustanove, već se dobit može upotrijebiti i na druge načine (Brnabić i Ivkošić, 2022.). Ustanovom upravlja upravno vijeće dok ravnatelj predstavlja ustanovu i odgovara za njezin rad (čl.35.-37.). Osim navedenih tijela ustanova može imati i stručno vijeće koje raspravlja o i odlučuje o stručnim pitanjima, te druga tijela (čl.49.-51.). Rad ustanova je javan te ustanova mora pravodobno i istinito obavještavati javnost o svojem djelovanju (čl.60.).

4.4 Zakon o volontiranju

Navedene organizacije u svome radu koriste se volonterima. Volontiranje je u Hrvatskoj uređeno Zakonom o volonterstvu (NN 58/07, 22/13, 84/21). Prema Zakonu, volontiranje je dobrovoljno ulaganje osobnog vremena, truda, znanja i vještina kojima se obavljaju usluge ili aktivnosti za dobrobit druge osobe ili zajednice, a obavljaju ih osobe na način predviđen Zakonom, bez postojanja uvjeta isplate novčane nagrade ili

potraživanja druge imovinske koristi za obavljeno volontiranje (čl.3.). Volontiranje se dijeli na dugotrajno, kratkotrajno i volontiranje u kriznim situacijama (čl.3.). Dugotrajno volontiranje je ono koje se obavlja minimalno dva puta mjesečno u razdoblju od najmanje tri mjeseca bez prekida (čl.3.). Volontiranje organizira organizator volontiranja, koji mogu biti i udruge, zaklade, vjerske zajednice, javne ustanove, turističke zajednice te druge pravne osobe koje nisu osnovane s ciljem stjecanja dobiti (neprofitne pravne osobe), jednako kao i državna tijela te tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (čl.7.).

4.5 Zakon o humanitarnoj pomoći

Konačno organizacije civilnog društva se bave i prikupljanjem i pružanjem humanitarne pomoći. U Hrvatskoj je prikupljanje i pružanje humanitarne pomoći uređeno Zakonom o humanitarnoj pomoći (NN 102/15, 98/19). Prema Zakonu humanitarnu pomoć čine prikupljena i pružena materijalna i financijska dobra i humanitarne aktivnosti (čl.1.). Ona se pružaju sa svrhom zaštite i spašavanja žrtava katastrofa i velikih nesreća, te žrtava kriza izazvanih ljudskim djelovanjem, te u svrhu podmirivanja potreba socijalno osjetljivih skupina (čl.1.). Humanitarna pomoć može se prikupljati u novcu ili u naravi i pružati u obliku stalnog prikupljanja i pružanja humanitarne pomoći te organiziranjem humanitarnih akcija, koje su vremenski ograničene (čl.9.-10.). Neprofitne organizacije mogu biti organizatori prikupljanja i pružanja humanitarne pomoći ako pribave rješenje kojim im se odobrava prikupljanje i pružanje humanitarne pomoći odnosno organiziranje humanitarne akcije koje izdaje nadležni ured u županiji odnosno Gradu Zagrebu, prema mjestu sjedišta odnosno prebivališta organizatora prikupljanja i pružanja humanitarne pomoći (Milić, 2021.). Kod organiziranja prikupljanja i pružanja humanitarne pomoći, organizator se mora pridržavati određenih pravila. Prije nego se može organizirati humanitarna akcija, potrebno je dobiti rješenje o odobrenju provođenja humanitarne akcije najmanje 15 dana prije provođenja humanitarne akcije (čl.17.). Ako se pak radi o izvanrednim okolnostima zbog ugroženosti zdravlja i života građana, zahtjev se može predati i u kraćem roku (čl.17.). Prilikom prikupljanja financijskih sredstava, organizator je dužan otvoriti poseban bankovni račun koji nije račun redovitog poslovanja, kako bi se mogla pratiti prikupljena financijska sredstva (čl.3.). Nakon završetka humanitarne

akcije, organizator je dužan isplatiti korisniku akcije (čl.12.). Ako je na računu preostalo sredstava a potreba korisnika humanitarne akcije je podmirena ili je prestala organizator je dužan zadržati preostala sredstva na posebnom računu i o preostalom iznosu izvijestiti nadležni ured u županiji odnosno gradu Zagrebu (čl.25.). Neutrošena sredstva će organizator zatim po odluci Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike uplatiti na račun prve slijedeće odobrene humanitarne akcije (čl.25.).

5. Institucionalni okvir civilnog društva u Hrvatskoj

Kao i zakonski okvir, institucionalni okvir civilnog društva počinje se razvijati krajem devedesetih godina. Njega čine brojni dionici, no glavna tijela i institucije su Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, Savjet za razvoj civilnog društva i Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva (Barić i Dobrić, 2012.).

5.1 Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske osnovan je Uredbom o uredu za Udruge 1988. godine, te predstavlja prvo tijelo odnosno prvi stup institucionalne podrške civilnom društvu u Hrvatskoj. Ured za udruge obavlja stručne poslove iz djelokruga Vlade Republike Hrvatske u vezi sa stvaranjem uvjeta za suradnju i partnerstvo s civilnim društvom, stalnim unapređenjem kvalitete suradnje civilnog društva i države i osiguravanjem pravnog, institucionalnog i financijskog okvira za djelovanje udruga i razvoj civilnog društva (Ured za udruge, 2018). Ured za udruge ima širok raspon djelovanja, od suradnje pri kreiranju novog zakonodavnog okvira za djelovanje organizacija civilnog društva pa do izrade svih relevantnih programa, preporuka, strategija i standarda za njihovu financijsku podršku i potporu njihovu razvoju (Barić i Dobrić, 2012.). Ured za udruge bio je jedno od glavnih tijela zaduženih za praćenje i predlaganje poboljšanja Programa suradnje Vlade i nevladinog, neprofitnog sektora u Republici Hrvatskoj iz 2000. godine (Ured za udruge, 2000.). Ovim Programom nastojalo se povećati utjecaj organizacija civilnog društva u

kreiranju, provedbi i praćenju javnih politika, kao i povećati suradnju Vlade i organizacija civilnog društva u Hrvatskoj (Baturina, 2022.). Program je bio uspješan te je bio temelj za potpisivanje oko petnaestak povelja o suradnji gradova i županija s organizacijama civilnog društva (Barić i Dobrić, 2012.). Ured za udruge također je sudjelovao i u kreiranju Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva. Ovim strateškim dokumentom nastojalo se unaprijediti postojeći i stvoriti novi pravni, financijski i institucionalni sustav potpore razvoju civilnoga društva te stvoriti poticajno okruženje za njegov razvoj (Ured za udruge, 2018). Do sada su donesene dvije inačice Strategije - prva za razdoblje od 2006. – 2011. godine i druga za razdoblje od 2012. – 2016. godine (Ured za udruge, 2018.). Osim sudjelovanja u izradi strategije, Ured za udruge izradio je i Operativni plan provedbe strategije kojeg je usvojila Vlada RH (Barić i Dobrić, 2012.). U operativnom planu predviđeni su načini praćenja, izvještavanja i ocjenjivanja uspješnosti izvršavanja pojedinih mjera (Barić i Dobrić, 2012.). Osim sudjelovanja u izradi relevantnih programa i strategija Ured za udruge od 2007. godine služi kao kontakt točka programa „Europa za građane“, jednog od programa EU koji je namijenjen za financiranje međunarodnih projekata koje provode neprofitne organizacije, a od 2012. godine i kao akreditirano tijelo za provođenje Europskog socijalnog fonda, te predstavlja krovno tijelo na nacionalnoj razini za aktivnosti u području civilnog društva (Ured za udruge, 2018).

5.2 Savjet za razvoj civilnog društva

Savjet za razvoj civilnog društva je osnovan 2002. godine kao savjetodavno i stručno tijelo Vlade Republike Hrvatske koje radi na razvoju suradnje Vlade Republike Hrvatske s udrugama i drugim organizacijama civilnoga društva na provođenju akata strateškog planiranja za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva, na razvoju filantropije, socijalnog kapitala i međusektorske suradnje u Republici Hrvatskoj (Ured za udruge, 2023.). Savjet se sastoji od ukupno 37 članova, koje čine predstavnici tijela javne vlasti, predstavnici udruga i drugih organizacija civilnog društva iz različitih područja djelovanja te predstavnici nacionalnih udruga jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Ured za udruge, 2023.). Savjet sudjeluje u izradi i praćenju strateških dokumenata koji se odnose na razvoj civilnog društva,

daje mišljenja Vladi RH o nacrtima propisa kojima se utječe na razvoj civilnog društva, prati dodjelu financijske potpore iz državnog proračuna za projekte i programe udruga, radi na razvoju međusektorske suradnje u Republici Hrvatskoj i čini drugo tijelo odnosno drugi stup institucionalne podrške civilnom društvu u Hrvatskoj (Ured za udruge, 2015.).

5.3 Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva

Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva javna je zaklada osnovana 2003. godine posebnim zakonom s osnovnom svrhom promicanja i razvoja civilnog društva u Republici Hrvatskoj te čini treći stup institucionalne podrške civilnom društvu u Hrvatskoj (Ured za udruge, 2018.). Nacionalna zaklada pruža stručnu i financijsku potporu razvoju civilnoga društva programima koji promiču održivost neprofitnog, nevladinog sektora, međusektorsku suradnju, građanske inicijative, filantropiju, volonterstvo te unapređuju demokratske institucije društva (Nacionalna zaklada, 2008.).

Glavni ciljevi zaklade su:

- Poticanje građanstva na aktiviranje, na uključivanje i sudjelovanje u razvoju lokalne zajednice i društva
- Izgradnja kapaciteta civilnog društva za sudjelovanje u društvenom razvoju
- Razvoj suradnje između organizacija civilnog društva i međusektorske suradnje
- Povećanje vidljivosti aktivnosti organizacija civilnog društva i njihovog javnog utjecaja
- Podrška društvenim inovacijama i zapošljavanju u neprofitnom sektoru

Strukturu Upravnog odbora Nacionalne zaklade čine predstavnici organizacija civilnog društva odnosno stručnjaci za pojedina područja razvoja civilnog društva, predstavnici jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i predstavnici ministarstva zaduženih za obrazovanje, ministarstva financija i ministarstva zaduženog za vanjske i europske poslove (Nacionalna zaklada, 2021.). Nacionalna

zaklada surađuje s tijelima državne uprave, tijelima jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, te javnim i poslovnim sektorom. Nacionalna zaklada provodi veliki broj programa usmjerenih pružanju podrške razvoju civilnog društva, te se smatra glavnim izvorom financijske podrške za organizacije civilnog društva u Hrvatskoj (Nacionalna zaklada, 2021.).

5.4 Institucionalni okvir na lokalnoj i regionalnoj razini

Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva od 2007. godine provodi Program regionalnog razvoja i jačanja sposobnosti organizacija civilnog društva i drugih pravnih osoba na području Dalmacije, središnje Hrvatske, sjeverozapadne Hrvatske, zapadne i istočne Hrvatske (Nacionalna zaklada, 2021.). U sklopu programa Zaklada pruža sustavnu podršku organizacijama kroz informiranje, izobrazbu i savjetovanje te jačanje građanskih inicijativa. Na ovaj način ujednačava se regionalni razvoj i sposobnosti organizacija civilnog društva i građanskih inicijativa.

Novim Sporazumom o partnerstvu naglasak se stavlja na pripremu za korištenje sredstava iz fondova Europske unije. Program se od 2018. do danas provodi u 5 suradnih organizacija iz Osijeka, Splita, Zagreba, Rijeke i Čakovca. Prednosti ovakvog decentraliziranog modela razvoja znače bolje poznavanje lokalnih potreba i razvoj civilnih organizacija kroz komunikaciju i suradnju s drugim dionicima na lokalnoj i regionalnoj razini te slijedom toga preciznije i kvalitetnije preporuke za implementiranje preporuka za poboljšanje djelovanja i razvoj organizacija (Nacionalna zaklada, 2021.).

Predstavnici Ureda za udruge, organizacija civilnog društva te Udruge gradova izradili su i Deklaraciju o suradnji gradova i organizacija civilnog društva. Ovim dokumentom izražena je spremnost države za razvijanje suradnje i partnerskog odnosa s organizacijama civilnoga društva te se država obvezala na provođenje aktivnosti kojima se unapređuje savjetovanje te uspostavlja transparentan i djelotvoran sustav financiranja i podrške provedbi projekata i programa organizacija civilnoga društva od interesa za opće dobro (Ured za udruge, 2023). Nekoliko gradova je s organizacijama civilnog društva također potpisalo i Povelju o suradnji (Ured za udruge, 2023.). Pozitivan rezultat ovakvog decentraliziranog modela je i primjer Krapinsko-zagorske županije koja je i sama donijela Strategiju razvoja civilnog društva po uzoru na

Nacionalnu strategiju. Ured za udruge, u suradnji s Hrvatskom zajednicom županija širi ovu inicijativu potpisivanja i predstavljanja Deklaracije i na suradnju županija i civilnog društva u Republici Hrvatskoj kojom se nastoji potaknuti ravnomjerni razvoj civilnog društva i rad lokalnih i regionalnih savjeta te tako ojačati institucionalni okvir civilnog društva na lokalnoj i regionalnoj razini (Nacionalna zaklada, 2021.).

6. Financijski okvir civilnog društva u Hrvatskoj

Kao i svim drugim organizacijama, organizacijama civilnog društva financijska sredstva vrlo su bitna za ispunjavanje zadanih ciljeva te osiguravanje dugoročne održivosti (Vujić, 2022.). Bez stabilnih izvora financiranja, brzo dolazi do splašnjavanja entuzijazma među članovima i prestanka rada organizacije, zato su financijska sredstva ono što drži članove organizacije na okupu (Bežovan, 2002.). Istraživanja o civilnom društvu provedena tijekom godina ukazuju da su financijski resursi i s njima povezana održivost redovito glavni problem organizacija civilnog društva u Hrvatskoj (Bežovan, 1995., Bežovan, Zrinščak i Vugec, 2005., Bežovan i Zrinščak, 2007.).

Organizacije civilnog društva financiraju se iz različitih izvora. Oni ovise o području djelovanja organizacije te o njezinim ciljevima i zadacima. U privatne izvore sredstava spadaju donacije gospodarskih subjekata i građana (Bežovan, 2004.). Javne izvore sredstava čine državne dotacije Vlade i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Strane izvore čine sredstva koja se dobiju iz inozemnih programa namijenjenih razvoju civilnog društva. Organizacije mogu i same stjecati prihode putem članarina, obavljanja gospodarskih djelatnosti i organiziranjem raznih događanja, poput lutrija ili tombola.

6.1 Financiranje organizacija civilnog društva iz javnih izvora

Javna sredstva predstavljaju temeljni i glavni izvor financiranja organizacija civilnog društva. Financiranje organizacija civilnog društva iz javnih izvora uređeno je s nekoliko zakona i podzakonskih propisa. Zakonom o udrugama (NN 74/14, 70/17, 98/ 19, 151/22) programi i projekti od interesa za opće dobro mogu se financirati iz:

- državnog proračuna
- proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
- fondova Europske unije i
- drugih javnih izvora

Da bi se udruge mogle financirati iz javnih izvora one moraju svojim projektima i programima pridonositi razvoju općeg dobra.

Projektima i programima od interesa za opće dobro temeljem *Odluke o kriterijima, mjerilima i postupcima dodjele nekretnina u vlasništvu Republike Hrvatske na korištenje organizacijama civilnog društva radi provođenja projekata i programa od interesa za opće dobro*⁵ smatraju se zaokruženi i tematski jasno određeni skupovi aktivnosti čije provođenje kroz dugoročni ili vremenski ograničeni rok djelovanja daje vidljivu dodanu društvenu vrijednost kojom se podiže kvaliteta života pojedinca i unaprjeđuje razvoj šire društvene zajednice.

Projekti i programi za opće dobro se mogu financirati iz javnih izvora samo na temelju provedenog javnog poziva, odnosno javnog natječaja ili posebnog propisa o financiranju javnih potreba.

Udruge koje dobiju sredstva iz javnih izvora imaju obavezu dostaviti izvještaj o provedenim projektima i programima najmanje jedanput godišnje onome tko ih financira. Kao neprofitne organizacije, prema odredbama Zakona o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija (NN 121/14) udruge imaju obavezu objaviti i financijska izvješća. Financijska izvješća i druga izvješća sadrže poslovne informacije koje omogućuju upravljanje i kontrolu poslovanja neprofitne organizacije. Svaka neprofitna pravna osoba koja dobiva sredstva iz javnih izvora mora biti upisana u Registar neprofitnih organizacija (Bežovan i Matančević, 2017.).

Dakle da bi se udruge mogle financirati iz javnih izvora, one moraju provoditi programe i projekte od interesa za opće dobro te moraju biti upisane u odgovarajući Registar kako bi se mogle natjecati za dotaciju iz javnih izvora. Udruge koje ne provode programe i projekte za opće dobro nego su osnovane s ciljem zadovoljavanja

⁵ Povjerenstvo za raspolaganje nekretninama u vlasništvu Republike Hrvatske (2015.). *Odluka o kriterijima, mjerilima i postupcima dodjele nekretnina u vlasništvu Republike Hrvatske na korištenje organizacijama civilnog društva radi provođenja projekata i programa od interesa za opće dobro*. Zagreb: Državni ured za upravljanje državnom imovinom.

potreba svojih članova nemaju pravo na državne dotacije.

Zakonom o udrugama uređeno je tko i kojim sredstvima može financirati rad udruga, no pitanje „kako“ uređeno je Uredbom o kriterijima, mjerilima i postupcima financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge (NN 26/15). Ovom uredbom utvrđeni su kriteriji, mjerila i postupci koje nadležna tijela državne uprave, Vladini uredi i tijela te druge javne institucije primjenjuju prilikom financiranja i ugovaranja programa i/ili projekata od interesa za opće dobro. Donošenjem novog Zakona o udrugama u 2014. godini te donošenjem Uredbe o kriterijima, mjerilima i postupcima financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge, jasnije je definirano financiranje udruga te provedba gospodarskih aktivnosti od strane udruga (Savjet za razvoj civilnog društva, 2016.).

U skladu s Uredbom, Ured za udruge od 2006. godine izdaje Godišnje izvještaje o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva iz svih javnih izvora na nacionalnoj razini.

Prema zadnje dostupnim podacima u 2019. godini (Ured za udruge, 2021.) ukupno je za projekte i programe organizacija civilnog društva iz svih javnih izvora dodijeljeno 1.257.270.122, 11 kn. Glavni izvori financiranja su državni proračun (371.159.275,94 kn), sredstva iz EU fondova (408.784.922,19 kn) i prihodi od igara na sreću (446.461.206,01 kn). Ostali javni izvori financiranja su: sredstva iz inozemnih fondova zemalja Europskog gospodarskog prostora i Kraljevine Norveške (18.744.327,46 kn), sredstva iz dijela prihoda od HRT pristojbe (3.028.373,02 kn), sredstva javnih visokoškolskih ustanova (4.980.156,45 kn), sredstva javnih ustanova i zaklada (2.160.203,19 kn), sredstva iz prihoda za posebne namjene (1.194.200,00 kn), sredstva iz naknade za zaštitu okoliša (367.716,85 kn), sredstva iz prihoda lučkih uprava (364.000,00 kn), sredstva iz naknade za uporabu javnih cesta (25.784,00 kn) i nefinancijska sredstva (1.436.986,99 kn). Iznosi tijekom godina prikazani su u tablici 6.1.

Tablica 6.1: Dodijeljena sredstva za projekte i programe organizacija civilnog društva iz svih javnih izvora od 2014.-2019. godine.

Godina	Dodijeljena sredstva iz svih javnih izvora
2014.	652.491.986,14 kn
2015.	775.079.935,77 kn
2016.	725.183.447,91 kn
2017.	835.453.487,13 kn
2018.	1.059.787.405,12 kn
2019.	1.257.270.122, 11 kn

Izrađeno prema: Ured za udruge: *Izješća o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva od 2014.-2019. godine*. Vlada Republike Hrvatske.

Promatrajući dodijeljena sredstva iz javnih izvora organizacijama civilnog društva (tablica 1), vidljivo je da tijekom godina iznosi rastu, te se iz toga može zaključiti da država u ovome dijelu potiče razvoj civilnog društva financiranjem programa i projekata koje one provode.

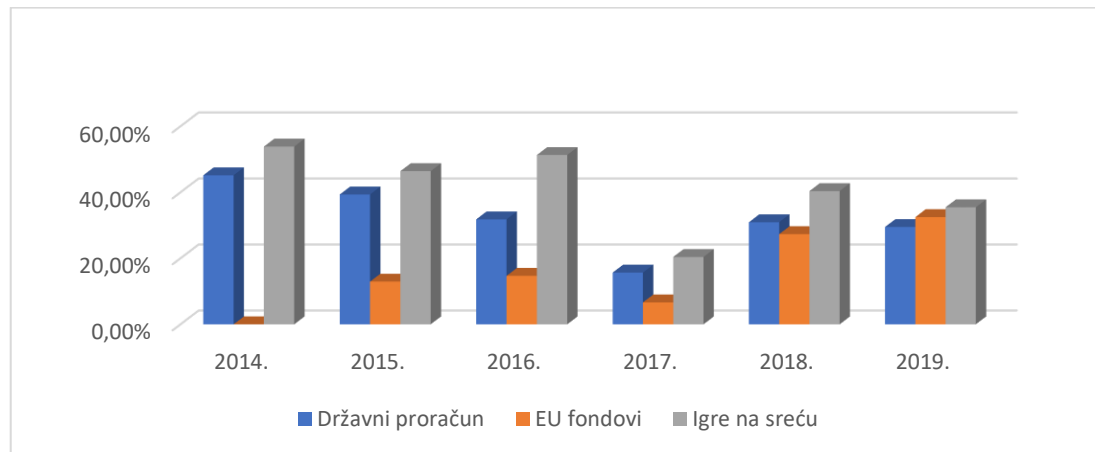
Prema namjeni najviše sredstva u 2019. godini je bilo izdvojeno za projekte i programe organizacija civilnoga društva putem javnog natječaja/poziva (61,65%), za realizaciju programa javnih potreba utvrđenih posebnim zakonom (24,31%) te za aktivnosti za koje udruga ima isključivu nadležnost ili operativnu sposobnost (5,79%).

Prema području financiranja iz javnih izvora najviše se financiraju socijalne djelatnosti (468.049.567,57 kn), zatim sport (217.791.691,68 kn), kultura i umjetnost (116.133.655,75 kn), ljudska prava (64.179.725,21 kn), obrazovanje, znanost i istraživanje (60.951.972,89 kn), demokratska politička kultura (40.898.353,56 kn), branitelji i stradalnici (26.474.260,51 kn) i gospodarstvo (25.560.473,55 kn) (Ured za udruge, 2021.).

U Hrvatskoj neke udruge, poput sportskih zajednica, vatrogasnih zajednica i

zajednica tehničke kulture imaju pravo, sukladno zakonu, transferirati javna sredstva u svrhu financiranja i provedbe aktivnosti javnih potreba u sportu, (dobrovoljnom) vatrogastvu i tehničkoj kulturi (Ured za udruge, 2021.).

Graf 6.1: Izdvajanja za projekte i programe organizacija civilnog društva iz javnih izvora u razdoblju od 2014.-2019. godine

Izrađeno prema: Ured za udruge: *Izvešće o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva od 2014.-2019. godine*. Vlada Republike Hrvatske.

Pogledamo li pojedine odnosno glavne javne izvore financiranja organizacija civilnog društva (graf 6.1), koje čine državni proračun, EU fondovi i sredstva iz prihoda od igara na sreću vidljivo je da EU fondovi čine izdašan izvor financijskih sredstava za organizacije civilnog društva. Prvi put su uključeni u izvještaj u 2015. godini te od tada (s iznimkom 2017. godine) rastu kao izvor sredstava. Dok su 2015. godine činili 12,94% izvora sredstava, 2019. godine čine 32,48% izvora sredstava, te se sve više organizacija financira iz ovog izvora (Ured za udruge, 2021). Organizacijama civilnog društva u Hrvatskoj na raspolaganju su brojni fondovi Europske unije. Najvažniji su Europski socijalni fond, Europski fond za regionalni razvoj i Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (Ured za udruge, 2014.). Osim navedenih fondova, EU financira civilno društvo i putem brojnih programa.

Najveći dio sredstava kojima se financiraju projekti i programi organizacija civilnog društva dolazi od prihoda od igara na sreću. Zakonom o igrama na sreću (NN 87/09, 35/13, 158/13, 41/14, 143/14, 114/22) propisano je da će Vlada Republike Hrvatske utvrditi kriterije za utvrđivanje korisnika i način raspodjele prihoda od igara

na sreću za financiranje programa organizacija. Uredbom o kriterijima utvrđivanja korisnika i načinu raspodjele prihoda od igara na sreću (NN 23/22) je za 2022. godinu određeno sljedeće izdvajanje za organizacije:

- 38,20% onima koje promiču razvoj sporta
- 3,44% onima koje pridonose borbi protiv zlorabe droga i svih drugih oblika ovisnosti
- 10,81% onima koje se bave socijalnom i humanitarnom djelatnošću
- 18,66 % onima koje se bave problemima i zadovoljavanjem potreba osoba s invaliditetom
- 2,50 % onima koje se bave tehničkom kulturom
- 14,45 % onima koje se bave kulturom
- 1,94 % onima koje se bave izvaninstitucionalnom naobrazbom i odgojem djece i mladih
- 10,00 % onima koje pridonose razvoju civilnoga društva

Iznosi koji se dodjeljuju organizacijama civilnog društva iz prihoda od igara na sreću također su se mijenjali tijekom godina. Primjerice, 2014. godine Vlada je usvojila prijedlog Uredbe o kriterijima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću (NN 151/13) za 2014. godinu prema kojoj se raspodjela prihoda od igara na sreću organizacijama dodjeljivala na način: 30,96% onima koje promiču razvoj sporta, 5,14 onima koje pridonose borbi protiv zlorabe droga i svih drugih oblika ovisnosti, 10,39% onima koje se bave socijalnom i humanitarnom djelatnošću, 20,00% onima koje se bave problemima i zadovoljavanjem potreba osoba s invaliditetom, 4,78% onima koje se bave tehničkom kulturom, 11,85% onima koje se bave kulturom, 2,67% onima koje se bave izvaninstitucionalnom naobrazbom i odgojem djece i mladih i 14,21% onima koje pridonose razvoju civilnoga društva.

Za 2018. godinu iznosi raspodjele prihoda organizacijama su bili sljedeći: 35,00% onima koje promiču razvoj sporta, 4,00% onima koje pridonose borbi protiv zlorabe droga i svih drugih oblika ovisnosti, 11,36% onima koje se bave socijalnom i humanitarnom djelatnošću, 18,82% onima koje se bave problemima i zadovoljavanjem potreba osoba s invaliditetom, 4,01% onima koje se bave tehničkom

kulturom, 13,09% onima koje se bave kulturom, 2,08% onima koje se bave izvaninstitucionalnom naobrazbom i odgojem djece i mladih i 11,64% onima koje pridonose razvoju civilnoga društva⁶:

Usporedimo li iznose tijekom godina moguće je vidjeti nekoliko trendova. Prvo je to da tijekom godina najviše rastu izdvajanja za organizacije koje promiču razvoj sporta. Od 2014. do 2022. ovaj iznos je porastao za 7,2%. Budući da sportske organizacije čine više od jedne četvrtine (26%) organizacija u Hrvatskoj to je i očekivano. Uz izdvajanja za organizacije koje promiču razvoj sporta, redovno se povećavaju izdvajanja i za organizacije koje se bave kulturom. U razdoblju od 2014. do 2022. godine ovaj iznos je porastao za 2,59%. Organizacije koje se bave kulturom također su jedne od najbrojnijih organizacija u Hrvatskoj (19,6%) te bismo i to to mogli očekivati. No sredstva za organizacije koje se bave humanitarnim djelatnostima i koje potiču razvoj civilnog društva redovito se smanjuju. Tako je u razdoblju od 2014. do 2022. najviše smanjen iznos za organizacije koje potiču razvoj civilnog društva (3,56%) i za organizacije koje se bave problemima i zadovoljavanjem potreba osoba s invaliditetom (2,36%). Iznosi za organizacije koje pridonose borbi protiv zlouporabe droga i svih drugih oblika ovisnosti, koje se bave socijalnom i humanitarnom djelatnošću, koje se bave tehničkom kulturom i onima koje se bave izvaninstitucionalnom naobrazbom i odgojem djece i mladih također su smanjivani (od 0,19 do 1,4%). Iz ovoga je moguće zaključiti da se u Hrvatskoj najviše podupire razvoj organizacija koje se bave sportom i kulturom, dok se manje podupire organizacije koje se bave socijalnim djelatnostima (čiji udio u ukupnim organizacijama civilnog društva iznosi 11,5%) i čije se djelovanje čak otežava smanjivanjem financijskih sredstava za rad. O tome svjedoče i same organizacije civilnog društva (Jašić, 2020.).

Na djelovanje neprofitnih organizacija primjenjuju se i odredbe Zakona o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija (NN 121/14). Navedenim Zakonom, koji se primjenjuje na strane i domaće udruge, ustanove, zaklade, fundacije, umjetničke organizacije, komore, sindikate te sve druge pravne osobe čiji glavni cilj nije stjecanje dobiti uređeni su okviri financijskog poslovanja i

⁶ Uredba o kriterijima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću za 2018. godinu. Vlada Republike Hrvatske.

elementi računovodstvenog sustava organizacija. Prema ovomu Zakonu, neprofitna organizacija je obavezna voditi dvojno knjigovodstvo prve tri godine od osnivanja⁷. Ako vrijednost imovine i godišnji prihod organizacije ne prelazi iznos od 230.000,00 kn godišnje na kraju svake od tri uzastopne godine, zakonski zastupnik organizacije ima pravo odlučiti hoće li voditi jednostavno knjigovodstvo. Do donošenja ovoga Zakona granica je iznosila 100.000,00 kn. One organizacije koje vode jednostavno knjigovodstvo imaju obavezu dostavljanja godišnjih financijskih izvješća o svojim prihodima i rashodima. Donošenjem ovoga Zakona organizacijama su nametnute dodatne obaveze. Zakon strožim pravilima smanjuje mogućnost planiranja i izvedbi programa, a organizacije sve više kapaciteta moraju ulagati u aktivnosti koje nisu povezane s njihovom primarnom svrhom osnivanja (Domes i Pavić, 2016.). Također je „višestruko povećan broj procedura koje treba precizno slijediti, a učestalije su i provjere od strane različitih državnih tijela, posebice Ministarstva financija“ (Domes i Pavić, 2016.: 15). Rijetke organizacije imaju kapacitete za takve obaveze.

Županije i veći gradovi započinju s financiranjem organizacija civilnog društva krajem devedesetih godina (Bežovan i sur., 2019.). Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 73/97) iz 1997. godine propisana je obveza sudjelovanja općina i gradova u podmirenju troškova socijalne skrbi, te se to dijelom odnosilo i na financiranje udruga. Organizacijama civilnog društva otvorena je i mogućnost da obavljaju djelatnosti socijalne skrbi te da posebnim programima dodatno zadovoljavaju socijalne potrebe građana (Bežovan i Zrinščak, 2007.). Na temelju Zakona o udrugama iz 1997. godine Vlada je donijela Odluku o mjerilima za određivanje udruga čija je djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku (NN 86/98). Vlada je ovom odlukom propisala da se dotacije iz državnog proračuna mogu dati udrugama čija je djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku (Bežovan, 2004.). Do donošenja ove odluke nije postojao transparentan sustav dodjele financijske pomoći (javni natječaj), već je dodjela pomoći ovisila o odluci poglavarstva na temelju pojedinačnih zahtjeva. Istraživanje koje je proveo Centar za razvoj neprofitnih organizacija 1998. godine (prema Bežovan, 2000.) pokazalo je da gradovi daju znatne financijske potpore organizacijama civilnog društva. Najviše se financiralo organizacije koje djeluju u području sporta, kulture i

⁷ CERANEO. 2015. *Indeks održivosti organizacija civilnog društva za 2014. godinu.*

socijalne skrbi (ponajviše Crveni križ i stradalnici Domovinskog rata), te na kraju vatrogasci, veterani i dragovoljci. Slični trendovi u području financiranja prisutni su i u novije vrijeme i na razini županija. Primjerice, 2007. godine županije su dodijelile ukupno 341.044.951,97 kn za projekte organizacija civilnog društva (Ured za udruge, 2008.). Od toga iznosa najveći dio dodijeljen je za područje sporta (64,8%), za područje zaštite i promicanje kulture, kulturnih i povijesnih dobara te očuvanja prirode (13,5%) i zaštitu i očuvanje zdravlja, psihičkog i tjelesnog integriteta te unapređenje kvalitete života (4%). U razdoblju od 2014.-2019. godine od ukupno dodijeljenih 2.379.829.371,79 kn najveći iznosi izdvojeni su za područje: sporta (38,5%), kulture i umjetnost (14,3%) i zaštite i spašavanja (12,7%)⁸. Za socijalne djelatnosti izdvojeno je manje od desetine ukupnog iznosa (9,3%). Ipak, u razdoblju od 2014.-2019. godine povećavaju se sredstva za financiranje projekata i programa organizacija civilnog društva na regionalnoj i lokalnoj razini.

Osim izravne financijske pomoći gradovi i općine u Hrvatskoj financijski podupiru organizacije civilnog društva i na druge načine. Često je davanje uredskog prostora organizacijama na korištenje uz simbolične najamnine (Bežovan i sur., 2019.).

6.2 Financiranje organizacija civilnog društva iz privatnih izvora

U privatne izvore sredstava spadaju donacije gospodarskih subjekata i građana. Davanje donacija u dobrotvorne svrhe u Hrvatskoj je regulirano s nekoliko zakona i podzakonskih akata.

Prema Zakonu o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22) ugovor o darovanju nastaje kad se darovatelj obveže prepustiti obdareniku bez protučinidbe stvar ili imovinsko pravo, a obdarenik to prihvati. Donacija može biti u novcu, stvarima ili uslugama.

Donacija prema Zakonu o porezu na dobit (NN 177/04, 90/05, 57/06, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16, 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, 114/22) može biti porezno priznati trošak ako se ispune određeni uvjeti propisani Zakonom i Pravilnikom o porezu na dobit (NN 95/05, 133/07, 156/08, 146/09, 123/10, 137/11, 61/12, 146/12, 160/13, 12/14, 157/14, 137/15, 1/17, 2/18, 1/19, 1/20, 59/20, 1/21,

⁸ Ured za udruge. *Izješće o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva od 2014.-2019. godine*. Vlada Republike Hrvatske.

156/22). Pravnim osobama donacija će se smatrati porezno priznatim troškom ako je donacija dana u:

- kulturne, znanstvene, odgojno-obrazovne, zdravstvene, humanitarne, sportske, vjerske, ekološke i druge općekorisne svrhe udrugama i drugim osobama koje navedene djelatnosti obavljaju u skladu s posebnim propisima ili fizičkim osobama u svrhu očuvanja zdravlja, tijela života i dostojanstva
- u tuzemstvu
- i u iznosu manjem od 2 posto od ukupnih prihoda prethodne godine (Janković i Tokić, 2022).

Dakle gospodarski subjekti mogu darovati do 2% svojih prihoda u općekorisne svrhe što im je priznato kao porezno priznati rashod. Visina donacije iznimno odlukom nadležnih ministarstava može biti i viša od propisane (Janković i Tokić, 2022.). Građani koji plaćaju porez na dohodak isto mogu darovati do 2% ukupnih primitaka u općekorisne svrhe (Bežovan i sur., 2019). Kod darivanja gospodarskih subjekata, važno je navesti da se tu radi o darivanju, bez određene protučinidbe. Doniranje se u literaturi i u medijima često poistovjećuje sa sponzorstvom, između kojih postoji razlika. Donacijom ili darovanjem smatra se davanje novca, stvari ili usluga primatelju bez ikakve naknade ili protučinidbe (Vašiček, Vašiček i Sirovica, 2014, prema Dadić, 2016.), dok kod sponzorstva postoji određena protuusluga, najčešće u obliku reklame. Sponzor daje novac, robu ili usluge a primatelj ga zauzvrat reklamira isticanjem njegove tvrtke, te je ono već smatrano gospodarskom djelatnošću, jer postoji protučinidba. Ono se i zakonski regulira potpisivanjem ugovora između ugovornih strana (Radalj, 2020.).

Potkraj 2015. godine izmjenama i dopunama Pravilnika o porezu na dodanu vrijednost (NN 130/15) te donošenjem Pravilnika o uvjetima, kriterijima i načinima doniranja hrane i hrane za životinje (NN 119/15) poreznim obveznicima je omogućeno i da se doniranje hrane za sprečavanje njezina uništavanja, zaštite okoliša ili pomoći krajnjim primateljima priznaje kao porezno priznati manjak na koji se neće obračunavati PDV pod uvjetom da vrijednost donirane hrane ne prelazi 2 posto prihoda, odnosno primitka iz prethodne godine (Bežovan i Matančević, 2017., Janković i Tokić, 2022.). Time su donacije pružene preko humanitarnih organizacija

socijalno ugroženim osobama ili osobama pogođenim elementarnim nepogodama i prirodnim katastrofama oslobođene plaćanja PDV-a (Bežovan i Matančević, 2017.).

Tablica 6.2: Darovanje građana prema prijavi poreza na dohodak od 2007.-2014.

Godina	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Broj građana koji doniraju	1774	2838	2009	2986	1750	1840	2899	2469
Iznos	1.485.698	2.145.408	2.295.987	1.766.998	1.450.454	1.393.383	2.048.422	1.545.562

Izrađeno prema: Bežovan i Matančević, 2017.

Tablica 6.3: Darovanje obveznika poreza na dobit od 2006.-2013.

Godina	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Broj tvrtki	774	901	831	805	699	752	611	736
Iznos	59.801.574	86.216.995	93.008.294	80.381.734	49.402.597	71.207.011	61.733.362	57.604.445

Izrađeno prema: Bežovan i Matančević, 2017.

Darivanja gospodarskih subjekata i fizičkih građana u dobrotvorne svrhe u Hrvatskoj prikazana su u tablicama 6.2 i 6.3. Darivanja građana i gospodarskih subjekata u dobrotvorne svrhe u Hrvatskoj relativno su mala (Bežovan i sur., 2019.). Različiti su razlozi za to. Kako je navedeno u ranijim poglavljima razdoblje socijalizma ostavilo je dugoročne posljedice na stav građana prema civilnom društvu, te se ukorijenjeni stav da je zadaća države brinuti o socijalnim potrebama bez potrebe uključivanja građana odnosio i na darivanje (Bežovan, 2004.). Dakle građani nisu imali priliku izgraditi tradiciju doniranja u dobrotvorne svrhe. Što se tiče darovanja gospodarskih subjekata oni su imali iskustvo davanja donacija u dobrotvorne svrhe u doba socijalizma (Bežovan i sur., 2019.). Međutim danas je većina velikih i

profitabilnih poduzeća u stranom vlasništvu, te ona daruju znatno manje sredstava u dobrotvorne svrhe u Hrvatskoj u odnosu na njihove zemlje matice (Bežovan i Matančević, 2017.). Ipak u novije vrijeme se javljaju slučajevi da građani ostavljaju dio svoje imovine (nekretnine, uštedevinu) u dobrotvorne svrhe (Bežovan i sur., 2019.).

Jedno od rijetkih redovnih istraživanja o filantropiji i darovanju u dobrotvorne svrhe u Hrvatskoj provodi zaklada Catalyst Balkan⁹. Kako je navedeno, donacije kao izvor prihoda osobito su važan izvor prihoda organizacija civilnog društva za vrijeme velikih prirodnih katastrofa i raznih kriza. S takvim krizama je Hrvatska bila suočena u posljednjih nekoliko godina. U Hrvatskoj se najviše daruje za marginalizirane skupine, zdravstvenu skrb i obrazovanje. To se promijenilo izbijanjem pandemije COVID-19, pa je tako u 2020. godini najčešća svrha doniranja bilo za ublažavanje posljedica pandemije. U posljednjem istraživanju o filantropiji u Hrvatskoj za 2021. godinu navedeno je da je u Hrvatskoj u 2021. godini ukupno u dobrotvorne svrhe darovano 39 milijuna eura kroz 2893 donatorske aktivnosti. Najveći donatorski iznos bio usmjeren na saniranje posljedica potresa u Zagrebu i Petrinji te Sisačko-moslavačkoj županiji. Vrijednost donacija po glavi stanovnika iznosila je 10 eura, čime je Hrvatska pozicionirana iznad regionalnog prosjeka. Osim javnih i privatnih izvora organizacije civilnog društva same stječu prihode putem članarina, naplaćivanja svojih proizvoda i usluga, te organiziranjem raznih događaja, poput tombola ili lutrija. Članarine su prisutne kod udruga koje zagovaraju interese svojih članova ili im pružaju neke usluge, te se njima može prikupiti samo manjih dio sredstava, koja često više služe samo kao simbol pripadnosti udruzi (Bežovan i sur., 2019.). Obavljanje gospodarskih djelatnosti organizacija civilnog društva omogućeno je u zadnjih nekoliko godina. Prema Općem poreznom zakonu (NN 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 42/20, 114/22) pod gospodarskom djelatnošću smatra se razmjena dobara i usluga na tržištu radi ostvarivanja prihoda, dohotka, dobiti ili drugih gospodarskih procjenjivih koristi. Udruge mogu prema Zakonu o udrugama obavljati gospodarsku djelatnost samo ako je to propisano statutom udruge i ako je u skladu s propisima kojima se

⁹ Istraživanje Hrvatska daruje 2021. – Izvješće o stanju filantropije dio je šire inicijative kojoj je cilj promicanje i poticanje filantropije u regiji, a provodi ga zaklada Catalyst (Balkan). Osim u Hrvatskoj istraživanje se provodi i u: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji.

uređuju uvjeti za obavljanje te vrste djelatnosti. Također sav ostvareni profit mora se koristiti isključivo za ostvarenje ciljeva koji su utvrđeni u statutu udruge, a ne za osobne potrebe članova udruge ili treće osobe.

7. Zaključak

Organizacije civilnog društva bitan su dio svakog društva. U Hrvatskoj organizacije civilnog društva imaju dugu povijest. One su prve osnivale važne socijalne ustanove, brinule o djeci i starijima i zadovoljavale razne socijalne potrebe građana, čak i u razdobljima kriza poput Prvog i Drugog svjetskog rata. Njihov razvoj prekinut je dolaskom Komunističke partije na vlast, koja je zabranila rad većine organizacija civilnog društva i tako oslabila razvoj civilnog društva. U vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj organizacije civilnog društva preuzimaju na sebe veliki dio poslova socijalne skrbi o građanima, te je njihov rad potpomognut stranim organizacijama. Međutim odnos vlasti prema njima je nepovjerljiv, te vlada prenosi taj stav i na građane. Poticaj razvoju civilnog društva dolazi nakon osamostaljenja Hrvatske i dolaskom nove vlade na vlast. Za organizacije civilnog društva bitan je zakonodavni, institucionalni i financijski okvir u kojem djeluju. Zakonodavni okvir čine zakoni kojima se uređuje osnivanje i djelovanje udruga, zaklada i ustanova, kao temeljnih i najbrojnijih organizacija civilnog društva u Hrvatskoj. Institucionalni okvir civilnog društva počiva na tri stupa institucionalne podrške koje čine Ured za udruge, Savjet za razvoj civilnog društva te Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva. Svako od ovih tijela ima svoje zadaće, te ona čine čvrsti sustav potpore za organizacije civilnog društva. Financijski okvir civilnog društva čine različiti izvori financiranja organizacija civilnog društva i propisi kojima se oni uređuju. Glavne izvore financiranja organizacija civilnog društva u Hrvatskoj čine prihodi od igara na sreću, sredstva iz EU fondova i državni proračun. Sredstva iz državnog proračuna se s vremenom povećavaju, te to djeluje poticajno na civilno društvo, kao i sredstva iz EU fondova. Povećavaju se i sredstva iz najvećeg izvora financiranja, odnosno prihodi od igara na sreću, no u dodjeljivanju sredstava najviše se izdvaja za organizacije koje se bave sportom i kulturom, dok se sredstva za organizacije koje promiču razvoj civilnog

društva i socijalne organizacije smanjuju, te se time otežava njihov rad. Slična je struktura financiranja i na razini gradova i županija. Gospodarski subjekti i građani mogu darovati u dobrotvorne svrhe, te prilikom doniranja imaju određene porezne povlastice. Međutim malo građana i gospodarskih subjekata donira, zbog toga što u Hrvatskoj nije razvijena tradicija doniranja u dobrotvorne svrhe. No organizacije civilnog društva zato same mogu stvarati prihode, te tako i dalje svojim radom pozitivno utjecati na zajednice i društvo u kojima djeluju.

8. Literatura:

Prilozi:

1. Tablica 6.1: Dodijeljena sredstva za projekte i programe organizacija civilnog društva iz svih javnih izvora od 2014.-2019. godine.....23
2. Tablica 6.2: Darovanje građana prema prijavi poreza na dohodak od 2007.-2014.....31
3. Tablica 6.3: Darovanje obveznika poreza na dobit od 2006.-2013.....31
4. Graf 6.1. Izdvajanja za projekte i programe organizacija civilnog društva iz javnih izvora u razdoblju od 2014. – 2019. godine.....25

1. Baglioni, S., Calò, F. & Numerato, D. (2022). The Role of Civil Society in the Labour Market Integration of Migrants in Europe: An Introduction. *Voluntas* 33, 851–861.
2. Barić, S. i Dobrić, D. (2012). Europeizacija civilnog društva u RH: shvaćanje socijalnog kapitala ozbiljno?. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 33 (2), 883-916.
3. Baturina, D. (2022). Uvidi u djelovanje civilnog društva u Hrvatskoj u vrijeme pandemije bolesti Covid- 19. *Pravni vjesnik*, 38 (3-4), 133-157.
4. Benyovsky, L. (1998). Dobrotvorna gospojinska (ženska) društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata . *Časopis za suvremenu povijest*, 30 (1), 73-92.
5. Bežovan, G. (1995). Neprofitne organizacije i kombinirani model socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 2 (3), 195-214.
6. Bežovan, G. (2000). Oblici suradnje privatnih neprofitnih organizacija i jedinica lokalne samouprave. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 2 (3), 437-450.
7. Bežovan, G. (2002). Struktura civilnog društva u Hrvatskoj. *Politička misao*, 39 (1), 63-87.
8. Bežovan, G. (2003). Razvoj organizacija civilnog društva kao pretpostavka uspješne reforme socijalne države u Hrvatskoj. *Politička misao*, 40 (1), 72-91.
9. Bežovan, G. (2003). Preispitivanje okvira i potencijala za razvoj kombinirane socijalne politike u Hrvatskoj. *Socijalna ekologija*, 12 (1-2), 87-108.
10. Bežovan, G. (2004) Civilno društvo. Nakladni zavod Globus: Zagreb.
11. Bežovan, G. (2005) Civilno društvo drugo izdanje. Nakladni zavod Globus: Zagreb.
12. Bežovan, G., Zrinščak, S., & Vugec, M. (2005). Civilno društvo u procesu stjecanja povjerenja u Hrvatskoj i izgradnje partnerstva s državom i drugim dionicima. Zagreb: CERANEO.
13. Bežovan, G., Zrinščak, S. (2007). Civilno društvo u Hrvatskoj. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo.
14. Bežovan, G. (2008). Zaklade u Hrvatskoj – uloga, razvoj i postignuća. *Revija za socijalnu politiku*, 15 (3), 455-478.
15. Bežovan, G., & Matančević, J. (2017). Civilno društvo i pozitivne promjene. Školska knjiga.

16. Bežovan, G., Puljiz, V., Šućur, Z., Babić, Z., Dobrotić, I., Matković, T., Zrinščak, S. (2019) *Socijalna politika Hrvatske*, II. izdanje, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
17. Brnabić, R. i Ivkošić, M. (2022). Trgovačka društva kapitala i ustanove kao nositelji tržišno usmjerenih djelatnosti od općeg društvenog interesa. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 72 (1-2), 455-493.
18. Bušić, H. (2012). Povijesni razvoj, opseg i struktura nevladinih organizacija u Hrvatskoj i Sloveniji. *Međunarodne studije*, XII (1), 51-69.
19. Centar za razvoj neprofitnih organizacija (CERANEO) (2014). *Indeks održivosti civilnog društva za 2014. godinu*. Posjećeno 20.8. 2023. na mrežnoj stranici CERANEA: <https://ceraneo.hr/>.
20. Centar za razvoj neprofitnih organizacija (CERANEO) (2018). *Indeks održivosti civilnog društva za 2018. godinu*. Posjećeno 20.8. 2023. na mrežnoj stranici CERANEA: <https://ceraneo.hr/>.
21. Centar za razvoj neprofitnih organizacija (CERANEO) (2022). *Indeks održivosti civilnog društva za 2021. godinu*. Posjećeno 20.8. 2023. na mrežnoj stranici CERANEA: <https://ceraneo.hr/>.
22. Dadić, L. (2016). Važnost fundraisinga za održivost neprofitnih organizacija. *Oeconomica Jadertina*, 6 (2), 62-73.
23. Diamond, L. (1999). *Developing democracy: Toward consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
24. Domes, T. i Pavić, K. (2016). *Uvođenje reda u udruge: poticajno okruženje ili nadzor civilnog društva?*. Posjećeno 17.8.2023. na mrežnoj stranici Saveza udruga kulture: https://www.clubture.org/system/publication/pdf/28/udruge_kb.pdf.
25. Dugački, V. i Regan, K. (2015). Zagreb u Prvom svjetskom ratu (ozračje osnivanja medicinskog fakulteta). *Acta medico-historica Adriatica*, 13 (Supplement 1), 97-120.
26. Đukić, F., Pavelić, M. i Šaur, S. (2015). Hrvatska u Prvom svjetskom ratu - Bojišta, stradanja, društvo. *Essehist*, 7 (7), 81-86.
27. *Godišnji izvještaj o radu 2022*. (2023). Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.

28. Hamedović, I. (2021). *Korporativna filantropija* (Diplomski rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
29. *Hrvatska daruje 2021. – izvješće o stanju filantropije u 2021. godini*, Catalyst Balkans: Beograd 2022.
30. Ingram, G. (2020). *Civil society: An essential ingredient of development*. Posjećeno 17.8.2023. na mrežnoj stranici Brookingsa: <https://www.brookings.edu/articles/civil-society-an-essential-ingredient-of-development/>.
31. Janković, A. i Tokić, M. (2022). Uloga zakonskih regulativa u poticanju društveno-odgovornog poslovanja pravnih osoba u kontekstu donacija ili darivanja. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 13 (1), 49-54.
32. Jašić, S. (2020). *Državni udari na civilno društvo potpomognuti EU fondovima*. Posjećeno 19.8.2023. na mrežnoj stranici Gong-a (inicijative Građani organizirano nadgledaju glasanje – Gong): <https://www.rif.hr/prikupljanje-humanitarne-pomoci-u-republici-hrvatskoj/>.
33. Kolar-Dimitrijević, M. (2005). Osnivanje društva Hrvatski radiša 1903 godine u Hrvatskoj. *Časopis za suvremenu povijest*, 37 (3), 721-734.
34. Koprić, I. i Marčetić, G. (2000). Kriza socijalne države, reforme javne uprave i hrvatsko upravno osoblje. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 2 (1), 25-82.
35. Matančević, J. i Bežovan, G. (2013). Dometi i ključni čimbenici razvoja civilnog društva u Hrvatskoj temeljem tri vala istraživanja. *Revija za socijalnu politiku*, 20 (1), 21-40.
36. Milić, A., (2021). *Prikupljanje humanitarne pomoći u Republici Hrvatskoj*. Posjećeno 11.8.2023. na mrežnoj stranici Hrvatske zajednice računovođa i financijskih djelatnika: <https://www.rif.hr/prikupljanje-humanitarne-pomoci-u-republici-hrvatskoj/>.
37. Ministarstvo pravosuđa i uprave (2021). *Statistički prikaz Ministarstva pravosuđa i uprave, broj 21*. Posjećeno 14.8. 2023. na mrežnoj stranici Ministarstva pravosuđa i uprave: <https://mpu.gov.hr/statisticki-prikaz/22205>.
38. Opći porezni zakon. *Narodne novine*, br. 115/2016, 106/2018, 121/2019, 32/2020, 42/2020, 114/2022.

39. Pravilnik o porezu na dobit. *Narodne novine*, br. 95/2005, 133/2007, 156/2008, 146/2009, 123/2010, 137/2011, 61/2012, 146/2012, 160/2013, 12/2014, 157/2014, 137/2015, 1/2017, 2/2018, 1/2019, 1/2020, 59/2020, 1/2021, 156/2022.
40. Pravilnik o porezu na dodanu vrijednost. *Narodne novine*, br. 130/2015.
41. Pravilnik o uvjetima, kriterijima i načinima doniranja hrane i hrane za životinje. *Narodne novine*, br. 119/2015.
42. Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra zaklada Republike Hrvatske i registra stranih zaklada u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, br. 106/2018.
43. Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra udruga Republike Hrvatske i Registra stranih udruga u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, br. 4/2015, 17/2020.
44. Petričević, A., Dodig, G., Biočić, M. i Županović, M. (1995). Organizacija zdravstvene službe u Domovinskom ratu - iskustva i rezultati Kliničke bolnice Split. *Medicinski vjesnik*, 27 ((1-2)), 99-108.
45. Poljanec, K. (2016). Zaklade kao ovlaštenici slobode poslovnog nastana i kretanja kapitala u pravu Europske unije i Republike Hrvatske. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 66 (4), 555-584.
46. Povjerenstvo za raspolaganje nekretninama u vlasništvu Republike Hrvatske (2015). *Odluka o kriterijima, mjerilima i postupcima dodjele nekretnina u vlasništvu Republike Hrvatske na korištenje organizacijama civilnog društva radi provođenja projekata i programa od interesa za opće dobro*. Zagreb: Državni ured za upravljanje državnom imovinom.
47. Prlender, I. (1998). Bratovštine Slanske knežije Dubrovačke Republike: nakane i postignuća. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 31 (1), 111-112.
48. Prlenda, S. (2005). Žene i prvi organizirani oblici praktičnog socijalnog rada u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 12 (3-4).
49. Puljiz, V. (1997). Determinante razvoja socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 4 (2), 111-121.
50. Puljiz, V. (2001). Hrvatska: od pasivne prema aktivnoj socijalnoj državi. *Revija za socijalnu politiku*, 8 (1), 1-18.

51. Puljiz, V. (2006). Socijalna politika i socijalne djelatnosti u Hrvatskoj u razdoblju od 1900.-1960. godine. *Ljetopis socijalnog rada*, 13 (1), 7-28.
52. Radalj, M. (2020). Važnost prikupljanja sredstava (fundraising) za djelovanje neprofitnih organizacija. Primjer globalnog pokreta Mary's Meals. *Crkva u svijetu*, 55 (2), 296-311.
53. Reese-Schäfer, W. (2004). Civilno društvo i demokracija. *Politička misao*, 41 (3), 65-79.
54. Registar udruga Republike Hrvatske. Posjećeno 20.8.2023. na mrežnoj stranici Ministarstva pravosuđa: <https://registri-npo-mpu.gov.hr/#!/udruge>.
55. Registar zaklada Republike Hrvatske. Posjećeno 20.8.2023. na mrežnoj stranici Ministarstva pravosuđa: <https://registri-npo-mpu.gov.hr/#!/zaklade>.
56. Savjet za razvoj civilnog društva (2016). *Izvešće o radu Savjeta za razvoj civilnog društva u 2015. godini*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
57. *Strateški plan djelovanja za razdoblje od 2008.-2011. godine*. (2008). Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.
58. *Strateški plan djelovanja za razdoblje od 2021.-2025. godine*. (2021). Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.
59. Šepetavec, I. (2012) Međunarodni okvir uključivanja organizacija civilnog društva u formalno-sistemske provedbu odgoja i obrazovanja za ljudska prava. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
60. Štulhofer, A. (2004). Percepcija korupcije i erozija društvenog kapitala u Hrvatskoj 1995. – 2003.. *Politička misao*, 41 (3), 156-169.
61. Šućur, Z. (2002). Siromaštvo i socijalna isključenost u Središnjoj i Istočnoj Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2), 208-210.
62. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2000) *Program suradnje Vlade Republike Hrvatske i nevladinog, neprofitnog sektora u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
63. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2008). *Izvešće o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva u 2007. godini*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

64. Ured za udruge (2014). *Programi EU za razvoj civilnog društva*. Posjećeno 31.8.2023. na mrežnoj stranici Ureda za udruge: <https://udruge.gov.hr/programi-eu-za-razvoj-civilnog-drustva/123>.
65. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2015). *Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2006.-2011. godine*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
66. Ured za udruge (2018). *20 godina suradnje i partnerstva*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
67. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2021). *Izvešće o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva u 2019. godini*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
68. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2023). *Izveštaj o radu savjeta za razvoj civilnog društva u 2022. godini*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
69. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2023). *Godišnja izvješća o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva*. Posjećeno 18.8.2023. na mrežnoj stranici Ureda za udruge: <https://udruge.gov.hr/istaknute teme/financiranje-programa-i-projekata-udruga-iz-javnih-izvora/godisnja-izvjesca-o-financiranju-projekata-i-programa-organizacija-civilnog-drustva/4285>.
70. Uredba o kriterijima utvrđivanja korisnika i načinu raspodjele prihoda od igara na sreću. *Narodne novine*, br. 151/2013, 129/2017, 23/2022.
71. Uredba o kriterijima, mjerilima i postupcima financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge. *Narodne novine*, br. 26/2015.
72. Veraja, F. (2005). Hrvatski katolički pokret “potpuno zakazao i neuspio”?. *Crkva u svijetu*, 40 (3), 325-354.
73. Visinski, S. (2004). Civilno društvo i zauzetost za opće dobro. *Nova prisutnost*, II (1), 87-100.
74. Vujić, I. (2022). *Rad i financiranje neprofitnih institucija* (Diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku.

75. Vuković, A. i Bodul, D. (2019). Novo uređenje zakladništva u Hrvatskoj: gospodarska djelatnost i druga pravna pitanja . *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, 13 (1-2), 105-119.
76. Zakon o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija. *Narodne novine*, br. 121/2014.
77. Zakon o humanitarnoj pomoći. *Narodne novine*, br. 102/2015, 98/2019.
78. Zakon o igrama na sreću. *Narodne novine*, br. 87/2009, 35/2013, 158/2013, 41/2014, 143/2014, 114/2022.
79. Zakon o obveznim odnosima. *Narodne novine*, br. 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, 126/2021, 114/2022, 156/2022.
80. Zakon o porezu na dobit. *Narodne novine*, br. 177/2004, 90/2005, 57/2006, 146/2008, 80/2010, 22/2012, 148/2013, 143/2014, 50/2016, 115/2016, 106/2018, 121/2019, 32/2020, 138/2020, 114/2022.
81. Zakon o udrugama. *Narodne novine*, br. 88/01, 74/2014, 70/2017, 98/2019, 151/2022.
82. Zakon o ustanovama. *Narodne novine*, br. 76/1993, 29/1997, 47/1999, 35/2008, 127/2019, 151/2022.
83. Zakon o volonterstvu. *Narodne novine*, br. 58/2007, 22/2013, 84/2021
84. Zakon o zakladama. *Narodne novine*, br. 106/2018, 98/2019, 151/2022.
85. Zrinščak, S. i Bežovan, G. (2007). Postaje li civilno društvo u Hrvatskoj čimbenikom društvenih promjena?. *Revija za socijalnu politiku*, 14 (1), 1-27.